

**ЕКОНОМЕТРИЧНА МОДЕЛЬ ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКУ
ВИКОРИСТАННЯ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ ЇЇ КЛІЄНТАМИ ДЛЯ
ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ**

В статті розглянуто особливості організації фінансового моніторингу в страхових компаніях. Побудована модель оцінювання ризику використання страхової компанії її клієнтами для легалізації доходів дозволяє знизити ризики організації фінансового моніторингу.

Ключові слова: страхова компанія, ризик, легалізація доходів, фінансовий моніторинг, клієнт.

The article discusses the features of the financial monitoring of insurance companies. A model of risk assessment using the insurance company in order to legitimize its clients income reduces the risks of financial monitoring.

Keywords: insurance company, risk, legalization of the financial monitoring of the client.

Постановка проблеми. Одним з динамічних секторів фінансових послуг є послуги на страховому ринку. Пріоритетними функціями держави на ринку страхових послуг є створення оптимальних умов для діяльності страхових компаній з одночасною мінімізацією ризиків використання страхових компаній для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму. Важливість побудови ефективного механізму протидії легалізації доходів на страховому ринку визначається, наприклад, тим, що в 2011-2013 рр. понад 70% повідомлень про підозрілі фінансові операції від небанківських установ було подано

саме страховими компаніями. При цьому дані повідомлення подавались як в електронному, так і в паперовому вигляді.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми та перспективи розвитку національної системи фінансового моніторингу в Україні знайшли своє відображення в працях багатьох науковців, зокрема С. Г. Гуржія [7], С.О. Дмитрова [8], М. Ключке, В. М. Кірсанова [9], С. О. Синяньського [10] та інших. В той же час невирішеними остаточно залишаються питання оцінювання ризику використання окремих суб'єктів фінансового моніторингу для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Метою статті є обґрунтування можливості використання моделі оцінювання ризику використання страхової компанії її клієнтами для легалізації доходів.

Виклад матеріалу. Інформаційне поле відіграє провідну роль в забезпеченні ефективності внутрішнього і обов'язкового фінансового моніторингу в будь-якій фінансовій установі. Актуальність розгляду організації фінансового моніторингу в страховій діяльності пояснюється не лише значними обсягами страхових послуг, але й специфікою страхової діяльності, в тому числі можливістю віддаленого надання страхових послуг через страхових агентів, які діють від імені та за дорученням конкретної страхової компанії. Оптимізація бізнес-процесів в діяльності страхової компанії можлива за рахунок раціонального підходу до проведення фінансового моніторингу з урахуванням ризикорієнтованого підходу.

Особливими факторами, які сприяють зростанню ризику використання страхових компаній в процесі легалізації доходів є:

- міжнародний характер діяльності страховиків та страхувальників;
- особливості окремих страхових продуктів;

- широке використання страхових компаній як фізичними, так і юридичними особами;
- перевищення темпів росту загального страхування над темпами росту страхування життя.

Найбільша чисельність повідомлень про підозрілі фінансові операції та найбільша кількість порушень в сфері фінансового моніторингу серед небанківських фінансових посередників припадала саме на страхові компанії. Узагальнено окремі індикатори можливої участі особи в процесі легалізації доходів з використанням страхового сектору можна визначити наступним чином:

- отримання страховою компанією страхового платежу, нарахованого на безпідставно високих тарифах;
- проведення фіктивних операцій перестраховання в країні резидента (легалізація коштів через страхові випадки, які нібито настали), і в країні нерезидента, що дає змогу вивести кошти закордон, наприклад, в офшорні зони, для подальшого здійснення інвестиційної діяльності чи придбання майна;
- навмисне забезпечення перетворення у готівкову форму страхових платежів (страхових внесків, страхової премії та відшкодування) напрямку чи шляхом перерахування з або на рахунки підприємств;
- наявність ознак фіктивності господарської діяльності економічного суб'єкта;
- наявність значних сум готівки, які використовуються в господарській діяльності економічного суб'єкта;
- навмисне приведення господарської діяльності економічного суб'єкта до неплатоспроможності або банкрутства;
- неналежне ведення бухгалтерського обліку, складання фінансової звітності і організація внутрішнього контролю;

– заплутані умови угод між економічними суб'єктами та фізичними особами, про які відсутні інформаційні відомості.

Загальні критерії ризиків для страхових компаній наведено в Наказі Державної служби фінансового моніторингу України від 03.08.2010р. №126 «Про затвердження Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму» [1]. Вони передбачають оцінку особливостей географічної реєстрації клієнта, ризик клієнта та ризик продукту (товару або продукції). Ризики продукту характеризуються наступними ознаками:

– регулярне повернення страхових платежів клієнту за договором страхування;

– регулярне повернення страхових платежів на рахунок клієнта за договором страхування при надлишковому перерахуванні;

– очевидна невідповідність вхідних/вихідних платежів дійсному призначенню платежу;

– дострокове розірвання договору страхування з перерахуванням коштів на користь третьої особи;

– сплата страхових платежів особою, яка не є страхувальником;

– регулярна сплата страхових платежів за одним договором страхування із різних банківських рахунків;

– збільшення страхових внесків, особливо якщо вони не передбачені страховим договором;

– сплата страхових платежів у більшому розмірі, ніж передбачено страховим договором [2].

В даний час фундаментальні дослідження індикаторів легалізації доходів на страховому ринку не проводяться. Для об'єктивної оцінки ризиків участі клієнта в легалізації доходів страхова компанія повинна побудувати економетричну модель на основі ризику, яка б враховувала як особливості діяльності клієнта, так і його фінансовий стан, специфіку контрагентів, географію діяльності, економічну доцільність окремих

операцій. Дана модель має узгодити алгоритми проведення фінансової операції на рівні внутрішнього фінансового моніторингу страхової компанії.

Для оцінки ризиків участі клієнта в легалізації доходів пропонується використовувати у страховій компанії систему «червоних прапорців» (індикаторів) відхилення від нормальних умов діяльності та можливих прихованих загроз. Законодавчою основою виділення даних індикаторів ризику участі клієнта в легалізації доходів через страхову компанію є як національні нормативні документи, так і міжнародні рекомендації в сфері фінансового моніторингу:

- «Керівництво з питань підходу, заснованого на оцінці ризику, щодо боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму» («Guidance on the Risk-Based Approach to combating money laundering and terrorist financing»); розробник – FATF, червень 2007 року [3];

- «Підхід, заснований на оцінці ризику: керівництво для установ, що надають грошові послуги» («Risk-Based Approach: Guidance for Money Service Businesses»); FATF, липень 2009 року [4];

- Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» [5];

- Наказ Державного департаменту фінансового моніторингу Міністерства фінансів України «Про затвердження деяких форм обліку та подання інформації, пов'язаної із здійсненням фінансового моніторингу» від 13.05.2003 р. № 48 [6].

Відповідність одному чи кільком індикаторам може свідчити про зміну рівня ризику участі в легалізації доходів страхувальника. Дана оцінка індикаторів в страхових компаніях має бути формалізована та проводитися з визначеною періодичністю на постійній основі, що забезпечить ефективну організацію системи внутрішнього фінансового моніторингу в страховому секторі.

Індикатори ризику участі клієнта в легалізації доходів через страхову компанію загалом відповідають визначеним ознакам сумнівності фінансових операцій, що дозволяє провести гармонізацію побудови внутрішнього і обов'язкового фінансового моніторингу. Оскільки більшість фінансових операцій оформлюються через автоматизовані системи, існує реальна ймовірність проводити внутрішній фінансовий моніторинг операцій зі страхувальниками в автоматичному режимі, тому страховики матимуть змогу надавати своєчасно 100% звітності про підозрілі фінансові операції на електронних носіях.

Для подальшої систематизації даних, отриманих в процесі виявлення і фіксації індикаторів ризику участі клієнта в легалізації доходів через страхову компанію, необхідною є побудова системи аналізу отриманих даних, тому пропонується формування економетричної моделі виявлення і фіксації індикаторів ризику участі клієнта в легалізації доходів через страхову компанію. На основі аналізу анкети страхувальника можливим є отримання бальної оцінки ризиків для окремого страхувальника з урахуванням накопиченої інформації про його діяльність з інших фінансових установ, в першу чергу банків. Оскільки існують окремі обмеження щодо передачі інформації про клієнта, стан його банківських рахунків, фінансовий стан, контрагентів, то фактичною можливістю узагальнення інформації в єдиний банк даних є її систематизація на базі Державної служби фінансового моніторингу України.

Проведення оцінки ділової репутації страхувальника згідно вимог національного законодавства сприятиме ефективній побудові внутрішнього моніторингу. Виявлення і фіксацію індикаторів ризику участі клієнта в легалізації доходів через страхову компанію пропонується проводити з урахуванням:

- ділової репутації страхувальника;

- відповідності параметрів страхової угоди профілю страхувальника;
- відповідності параметрів страхової угоди масштабам діяльності страхувальника;
- часового лагу між укладанням страхової угоди та виплатою відшкодування по ній.

Для підвищення ефективності внутрішнього фінансового моніторингу в страхових компаніях розроблено економетричну модель оцінювання ризику використання страхової компанії її клієнтами з метою легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, яка поєднує регресійний аналіз та скорингову оцінку кількісних і якісних індикаторів ризику страхувальника (1):

$$\begin{cases} \ln(p/(1-p)) = a_0 + a_1 K_1 + a_2 K_2 + a_3 K_3 + a_4 K_4 \\ K_{i,i=1 \div 4} = K_e - FR_i \cdot R_i \end{cases} \quad (1)$$

де p – імовірність виникнення ризику використання страхової компанії її клієнтами з метою легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом;

a_0, a_1, a_2, a_3, a_4 – параметри регресійного рівняння, що розраховуються методом найменших квадратів;

$K_{i,i=1 \div 4}$ – відповідно кількісні оцінки ризику участі страхувальника в процесах легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, залежно від ділової репутації, відповідності параметрів страхової угоди профілю та масштабам його діяльності, часового лагу між укладанням страхової угоди та виплатами по ній;

K_e – еталонне значення кількісної оцінки ризику участі страхувальника в процесах легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, яке в даному дослідженні набуває значення 300;

$R_{i,i=1+3}$ – ризик проведення операції з легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, страхувальником, що визначається страховиком експертним шляхом за відповідними критеріями в балах від 1 до 3 по мірі його зростання відповідно до внутрішніх положень проведення фінансового моніторингу в страхових компаніях та нормативно затверджених критеріїв ризику легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом;

$FR_{i,i=1+4}$ – кількісна оцінка відхилення відповідних параметрів досліджуваного клієнта страхової компанії від еталонного (з бездоганною діловою репутацією), що вимірюється в балах від 0 до 100 в міру збільшення відхилення.

Дана економетрична модель дозволяє виділити ініціаторів фінансових операцій зі статусом «підозрілий страхувальник», які мають більш поглиблено вивчатися службами внутрішнього фінансового моніторингу страхових компаній.

Окремі з запропонованих критеріїв є якісними і загалом доповнюють кількісну оцінку індикаторів ризику участі клієнта в легалізації доходів через страхову компанію, зокрема «Підозріла або неетична поведінка уповноваженого представника страхувальника», «Підозріла поведінка страхувальника» або «Поширення негативної інформації про ділову репутацію, імідж та господарську діяльність страхувальника (в ЗМІ)» мають відслідковуватися у випадку підвищеного рівня ризику по іншим індикаторам ризику участі клієнта в легалізації доходів через страхову компанію.

В таблиці 1 наведено бальна оцінка ризику використання страхової компанії її клієнтами з метою легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Таблиця 1 – Оцінка компонентів ризику використання страхової компанії її клієнтами з метою легалізації злочинних доходів, балів (авторська розробка)

Бальна оцінка, балів	параметр			
	ділова репутація	відповідності параметрів страхової угоди профілю страхувальника	відповідності параметрів страхової угоди масштабам діяльності страхувальника	часовий лаг між укладенням страхової угоди та виплатами по ній
100	бездоганна	повністю відповідає	повністю відповідає	повністю відповідає
66	ризикова	частково відповідає	частково відповідає	частково відповідає
33	сумнівна	повністю не відповідає	повністю не відповідає	повністю не відповідає

Решта показників визначається страховою компанією на основі використання економетричної моделі (1) та експертного оцінювання з урахуванням загальних тенденцій ринку, якісних та кількісних параметрів страхувальника. Експертна оцінка показників відповідності параметрів страхової угоди профілю страхувальника буде визначатися співробітниками страхової компанії на основі анкети клієнта, страхової угоди та інших документів, в тому числі фінансових, податкових, статистичних звітів.

Експертна оцінка показників відповідності параметрів страхової угоди масштабам діяльності страхувальника буде визначатися співробітниками страхової компанії на основі анкети клієнта, страхової угоди та фінансових документів і звітності, які підтверджують платоспроможність страхувальника.

Експертна оцінка показників часового лагу між укладенням страхової угоди та виплатами по ній буде визначатися співробітниками страхової компанії на основі анкети клієнта, страхової угоди та ринкових тенденцій настання страхових випадків з урахуванням об'єкту та параметрів угоди страхування. Загалом параметричні коефіцієнти a_0 , a_1 , a_2 , a_3 , a_4 даної моделі (1) визначаються автоматично на основі узагальнення інформації про оціночні значення кожного з індикаторів

ризикую страховою компанією. За умови рівномірного розподілу величини параметрів регресійного рівняння, що розраховані методом найменших квадратів, визначено, що $a_0=0,20$, $a_1=0,20$, $a_2=0,20$, $a_3=0,20$, $a_4=0,20$.

Ранжування всієї сукупності страхувальників за рівнем ризику використання страхової компанії її клієнтами з метою легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, дозволяє визначити юридичну особу як підозрілого клієнта.

Удосконалений порядок побудови економетричної моделі оцінки індикаторів ризику участі клієнта в легалізації доходів через страхову компанію дозволяє ефективно оцінювати ризики участі страхової компанії та її клієнтів в процесі проведення анкетування клієнта, його ідентифікації та вивчення фінансово-господарської діяльності.

При цьому служба внутрішнього моніторингу страхової компанії повинна звертати увагу на поглиблене вивчення діяльності клієнтів, що не відповідають адекватній оцінці відповідності діловій репутації, фінансовому стану та регіонально-галузевій діяльності страхувальника.

Оскільки страхова компанія в рамках своєї діяльності не має змоги періодично отримувати інформацію про особливості фінансової діяльності страхувальника з банківських установ, що його обслуговують, доцільним є поглиблення координації діяльності учасників національної системи фінансового моніторингу України, зокрема в процесі проведення анкетування, ідентифікації і надання страхових послуг страховою компанією, банківського обслуговування, накопичення і аналізу даних та проведення слідчих дій, в тому числі Державною службою фінансового моніторингу України.

Висновки. Отже, для підвищення ефективності внутрішнього моніторингу в страхових компаніях запропоновано побудову економетричної моделі виявлення і фіксації індикаторів ризику участі страхувальника в легалізації доходів, яка включає кількісні і якісні індикатори (червоні прапорці) і всебічно характеризує діяльність

страхувальника. Економетрична модель оцінювання ризику використання страховика його клієнтами з метою легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, що базується на поєднанні регресійного аналізу та скорингових оцінок кількісних і якісних індикаторів ризику страхувальника, дозволяє виокремлювати підозрілого страхувальника за чотирма критеріями: ділова репутація, відповідність параметрів страхової угоди профілю та масштабам його діяльності, часовий лаг між укладанням угоди та виплатою відшкодування по ній.

Побудована економетрична модель оцінки ризику участі страхувальника у легалізації доходів через страхову компанію дозволяє виділити ініціаторів зі статусом «Підозрілий страхувальник» на основі ризикорієнтованого підходу і проводити щодо нього поглиблене дослідження.

Список джерел

1. Наказ Державного комітету фінансового моніторингу України від 03.08.2010р. №126 «Про затвердження Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму». [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.sdfm.gov.ua>. – Заголовок з екрану.

2. Методичні рекомендації щодо здійснення страховими установами внутрішнього фінансового моніторингу з використанням критеріїв ризику, затверджено Наказом Державного комітету фінансового моніторингу України від 9 жовтня 2009 р. № 143. [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.sdfm.gov.ua>. – Заголовок з екрану.

3. Guidance on the Risk-Based Approach to combating money laundering and terrorist financing [Електронний ресурс]: Financial Action Task Force (FATF) [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org>.

4. Risk-Based Approach: Guidance for Money Service Businesses [Електронний ресурс]: Financial Action Task Force (FATF) [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org>. – Заголовок з екрану.

5. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму». [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. - Заголовок з екрану.

6. Наказ Державного департаменту фінансового моніторингу Міністерства фінансів України «Про затвердження деяких форм обліку та подання інформації, пов'язаної із здійсненням фінансового моніторингу» від 13.05.2003 р. № 48. [електронний ресурс] – Режим доступу: http://sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2009/030809/Nakaz48.html. – Заголовок з екрану.

7. Гуржій С. Г., Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний та практичний аспекти / С. Г. Гуржій, О. Л. Копиленко, Я. В. Янушевич та ін.: – К.: Парлам. вид-во. 2005. – 216 с.

8. Дмитров С. О. Моделювання оцінки ризиків використання послуг банків з метою легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму / С. О. Дмитров, О. В. Меренкова, Л. Г. Левченко // Вісник Національного банку України. - 2009. - N 1. - С. 54-59.

9. Протидія легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму: навч. посіб. / С. Г. Гуржій, С. М. Ключке, В. М. Кірсанов та ін.; Держфінмоніторингу України. – К.: Такі справи, 2008. – 560 с.

10. Синяньський С. О. Удосконалення національної системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, в умовах посилення інтеграційних процесів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.05.01 / С. О. Синяньський. – К., 2005. – 20с.

Куришко О.О. Економетрична модель оцінювання ризику використання страхової компанії її клієнтами для легалізації доходів / О.О. Куришко // Вісник Української академії банківської справи. - 2013. - № 2 (35). - С. 104-108.